

RANĚ STŘEDOVĚKÉ SÍDLIŠTĚ NA LOKALITĚ NAPAJEDLA „DÍLY ZA HUMNY“

Lenka Bartíková, Muzeum Kroměřížska

Adam Fojtík, Miroslav Popelka, Ústav archeologické památkové péče Brno, v.v.i.

Předkládaný příspěvek pojednává o nově objeveném raně středověkém sídlišti, jehož část byla prozkoumána formou záchranného archeologického výzkumu. V jeho průběhu byly zachyceny dva sídlištní objekty a relikv zaniklé lokální vodoteče, na kterou se patrně osídlení orientovalo. Mimo keramický materiál, který osídlení datuje do střední doby hradištní, byly objeveny také artefakty dokládající podomáckou výrobu (přeslen, kostěné proplétáče) a kosti chovaných zvířat. Hlavním cílem příspěvku je prezentace poznatků získaných během výzkumu a následného vyhodnocení nálezového souboru. Díky tomu dojde k rozšíření pramenné základny v oblasti, ze které je známo málo publikovaných lokalit.

1. Úvod

V jarních měsících roku 2016 byla v severovýchodní části k. ú. Napajedla zjištěna rozsáhlá stavební činnost, která souvisela se stavbou zázemí pro novostavby rodinných domů. Při kontrole této nehlášené stavební činnosti byla v její východní části zachycena část doposud neznámého sídliště, z něhož byly prozkoumány celkem dva zahloubené objekty. Po dohodě s investorem bylo přistoupeno k terénnímu záchrannému výzkumu, jehož cílem bylo stavbou ohrožené archeologické situace prozkoumat.

Během exkavace výplní sídlištních objektů byl získán převážně keramický materiál, který umožnil zjištěné osídlení datovat do střední doby hradištní. Předkládaný příspěvek má za cíl zpřístupnit základní data, která přinesl terénní výzkum a následně zpracování souboru movitých památek. Přestože výzkum byl malého rozsahu, a tudíž získané informace nemohou přinést žádné přelomové poznatky, prezentovaný materiál má za cíl obohatit dosavadní pramennou základnu v prostoru východní Moravy.

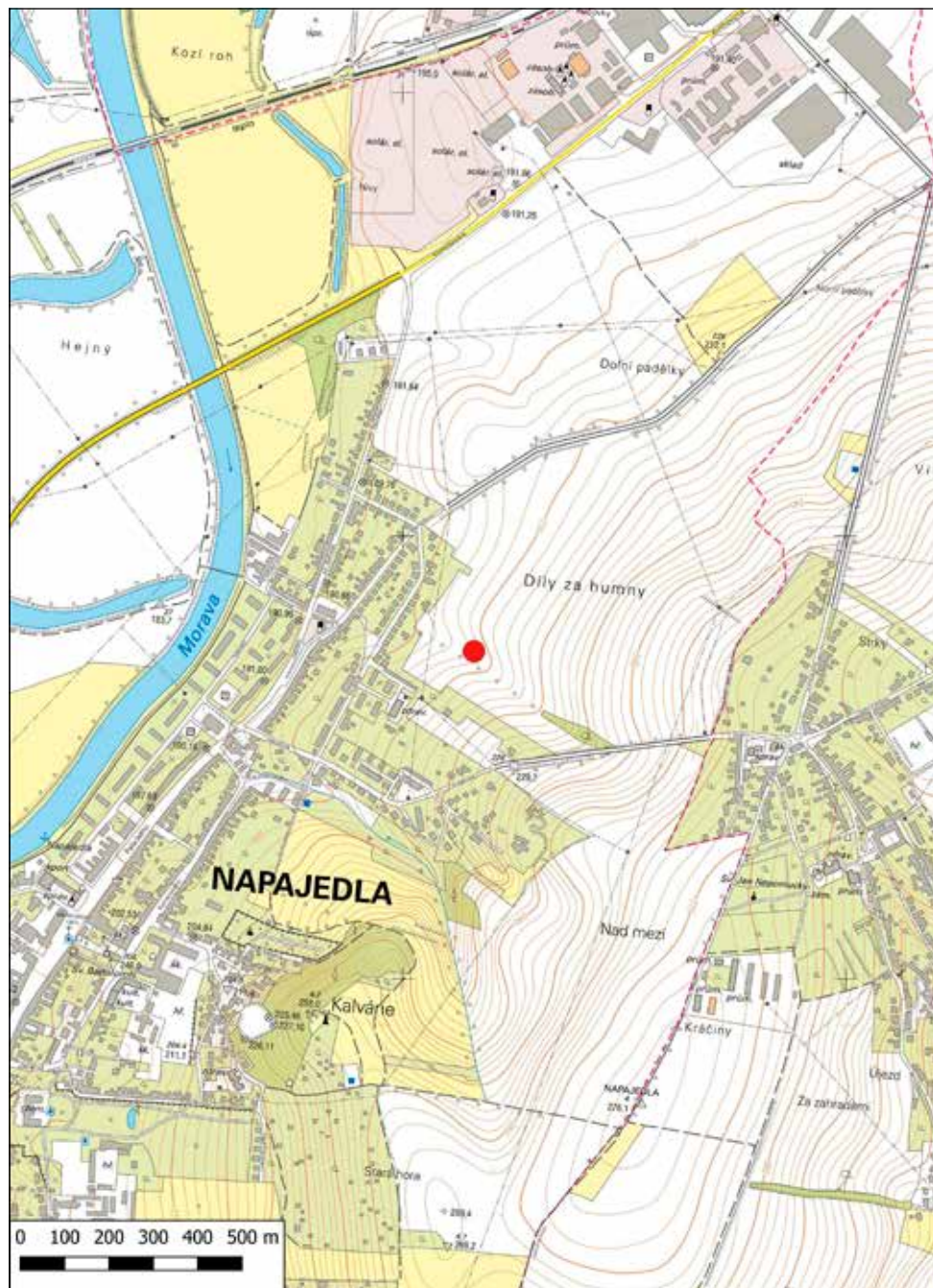
2. Poloha lokality

Prozkoumaná část sídliště se rozprostírá na parcele č. 7767, která se nachází v trati „Díly za humny“ v SV části katastrálního území Napajedla (obr. 1). Z hlediska charakteru terénu se zájmový prostor nachází ve výraznější depresi svažující se severozápadním směrem ke korytu Moravy, od něhož je vzdálen cca 590 m. Nadmořská výška se na zkoumané ploše pohybuje kolem 207 m.

Z geomorfologického hlediska se sídliště rozprostírá na rozhraní Středomoravské nivy, jíž lze charakterizovat jako širokou náplavovou rovinu podél řeky Moravy, která je tvořena čtvrtohorními sedimenty (šterkopisková souvrství, písčité hlíny a písky) a Napajedelské pahorkatiny. Tu lze charakterizovat jako členité území složené zejména z flyšových komplexů vsetínských vrstev s převahou jílovců zlínského souvrství račanské jednotky magurského příkrovu (Demek – Mackovčín, eds. 2006, 317, 423).

Mapové podklady uvádějí v prostoru výzkumu geologické podloží tvořené kvarténními sprašovými hlínami, na kterých se vyvinula modální hnědozem, jejichž původní vegetační

pokryv v okolí vodotečí představovaly zpravidla doubravy a dubohabrové lesy (Jandák – Prax – Pokorný 2007, 103). Z terénní situace však vyplývá, že podloží je tvořeno dvěma typy, z nichž jeden je tvořen oglejeným, nivním sedimentem, který tvořil souvislou plochu v nejnižších partiích terénní deprese, a druhý představují právě spraše.

Obr. 1. Poloha lokality. A. Fojtík; upraveno dle: Fojtík – Popelka 2016.

3. Nálezová situace

Při záchranném archeologickém výzkumu byla na výše popsané ploše zachycena část raně středověkého sídliště, v jejímž rámci se podařilo prozkoumat a zdokumentovat dva zahloubené objekty. Nadložní vrstvy zde tvořila ornice, která i s podorničím dosahovala mocnosti 40–50 cm. Vzhledem k omezené ploše výzkumu není prozatím možné odhadnout celkový rozsah osídlení a jeho vnitřní struktury či případný vývoj. Objekty ve zkoumané ploše tvořily prostorově uzavřený celek, kdy vzdálenost mezi objekty byla cca 80 cm. Interpretačně lze objekty označit pouze obecně jako sídlištní jámy, přičemž nelze vyloučit, že tvořily funkční celek. K jejich časové současnosti napovídá také přítomnost keramických zlomků pocházejících patrně z jedné nádoby, které byly objeveny ve výplních obou sídlištních jam (obr. 7, obr. 8: 7, obr. 9: 5), přičemž v objektu K500 byl střep (obr. 7: 2) nalezen ve spodní uloženině (102). V rámci výzkumu byly realizovány také dvě sondy v prostoru oglejeného sedimentu, které lze pravděpodobně interpretovat jako koryto zaniklé (sezónní) vodoteče.

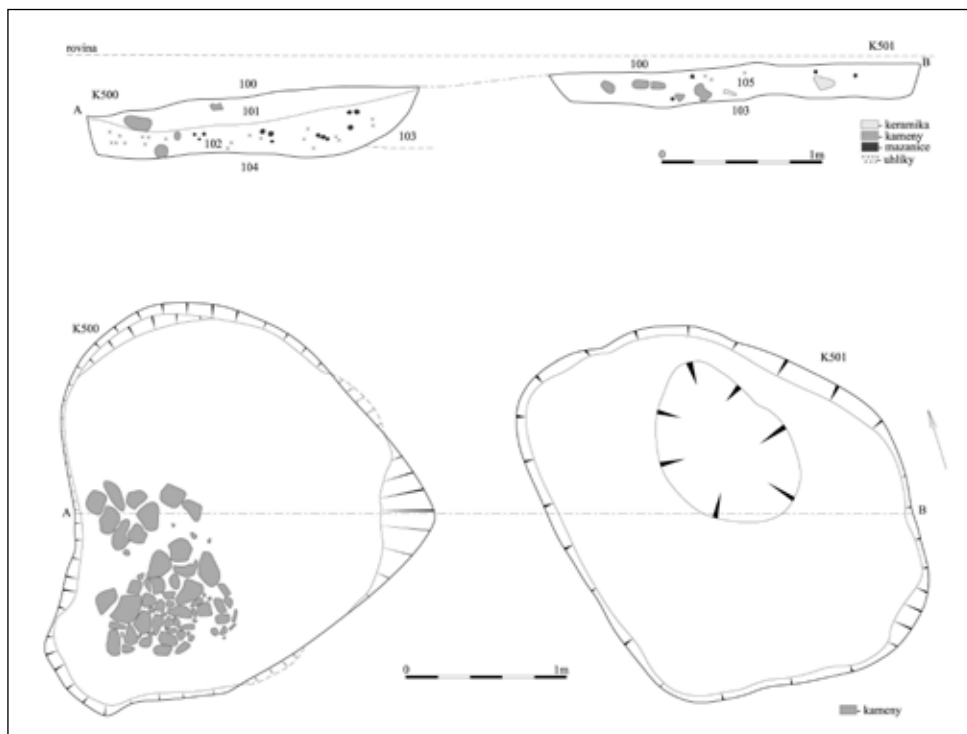

Obr. 2. Celkový plán výzkumu. A. Fojtík; upraveno dle: Fojtík – Popelka 2016.

Přehled zkoumaných situací:

Objekt K500 – jedná se o objekt s nepravidelně oválným (až ledvinovitým) půdorysem, jehož delší osa dosahovala délky 248 cm a kratší 246 cm. Maximální hloubka se pohybovala kolem 42 cm. Stěny jámy byly šikmé, místně mírně prohnuté a jeho dno bylo téměř rovné (obr. 3, 4). Objekt byl zahlouben do dvou typů podloží. Vrchní představovala bahnitá, jílová, světlehnědá zemina (kont. 103), jejíž vznik patrně souvisel se zaniklou vodotečí. Spodní část objektu dosahovala úrovně spraše (kont. 104). Výplň objektu byla tvořena dvěma uloženinami, z nichž svrchní (kont. 101) byla zastoupena hnědou, středně ulehlou zeminou, která obsahovala zlomky keramiky a mazanici. Její vznik patrně souvisí s následným zanášením objektu po jeho funkčním zániku. Spodní uloženina (kont. 102) byla tvořena hnědočernou,

kyprou zeminou silně promísenou uhlíky a drobtvy mazanice. Tato vrstva dále obsahovala nahodilě množství zlomků keramiky a zvířecí kosti. V jihozápadní části objektu byla přítomna výrazná kumulace přepálených kamenů, které se nacházely převážně ve spodní uložení, přičemž částečně zasahovaly také do horních vrstev objektu. Vznik uložení lze na základě přítomnosti kamenné destrukce, uhlíků a charakteru zásypu patrně dát do souvislosti s funkčním zánikem objektu a pravděpodobné (funkčně blíže nespecifikovatelné) pece, jejíž destrukce byla shrnuta do objektu.

Obr. 3. Kresebná dokumentace objektů. Kresba R. Přehnalová; upraveno dle: Fojtík – Popelka 2016.

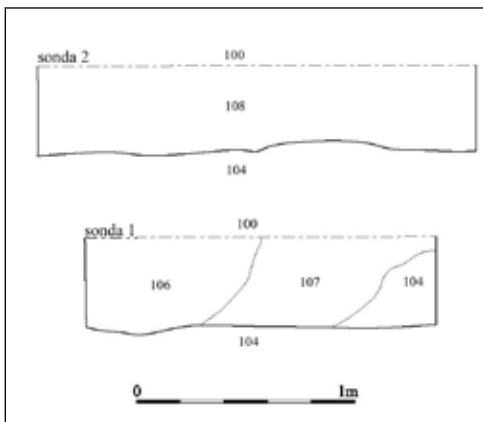

Obr. 4. Fotografická dokumentace objektů. Foto M. Popelka; upraveno dle: Fojtík – Popelka 2016.

Objekt K501 – půdorys objektu byl nepravidelně oválný, kdy jeho delší osa dosahovala délky cca 262 cm a kratší 230 cm. Maximální hloubka činila 22 cm. Stěny objektu byly šikmé

a jeho dno téměř ploché (obr. 3, obr. 4). Objekt byl zahlouben do světlehnědého, bahnitého podloží (kont. 103; viz výše). Výplň objektu byla tvořena středně hnědou, bahnitou zeminou (kont. 105), která byla nahodile promíšena uhlíky, drobtly mazanice, přepálenými kameny a zvířecími kostmi a kostěnými nástroji. Vznik uloženiny patrně souvisí s následným zanášením objektu po zániku jeho funkce.

Sonda 1 – jedná se o obdélníkovou sondu, jejíž delší strana dosahovala 180 cm a kratší 40 cm (obr. 5, 6). Její hloubka, která dosahovala 40 cm, byla dána nástupem sprašového podloží (104). V jejím profilu bylo možné sledovat několik kontextů (106, 107). Západní část sondy byla vyplněna hnědočernou, slinutou zeminou, která neobsahovala žádné nálezy. Tuto uloženinu (kont. 106) je možné interpretovat jako sedimenty zaniklé vodoteče. Na ni přímo navazoval kontext 107, jenž byl tvořen šedou, místy šedomodrou slinutou zeminou bez obsahu nálezu. V tomto případě se jednalo o rozhraní původní vodoteče a sprašového podloží (104), které tvoří poslední přítomný kontext a určuje nám přibližný břeh.

Obr. 5. Kresebná dokumentace sond v prostoru zaniklé vodoteče. Kresba R. Přehnalová; upraveno dle: Fojtík – Popelka 2016.

Obr. 6. Fotografická dokumentace sond v prostoru zaniklé vodoteče. Foto M. Popelka; upraveno dle: Fojtík – Popelka 2016.

Sonda 2 – sonda obdélníkového půdorysu s délkou stran 200 a 40 cm. Hloubka dosahovala 40 cm po úroveň sprašového podloží (obr. 5, 6). Ve stěně výkopu byla dokumentována hnědočerná, slinutá zemina bez obsahu nálezu (108). Tuto zeminu je možné ztotožnit s kontextem 106, který byl přítomen v sondě 1.

4. Rozbor materiálů

Získaný soubor movitých památek sestává převážně ze zlomků keramických nádob, mazanice a zvířecích kostí. Zbylá část souboru je již tvořena pouze ojedinělými artefakty v podobě kostěných proplétačů, kamenného brousku a přeslenu. Z výplní objektů byly odebrány také vzorky kamenů.

4.1. Keramika

V rámci zkoumaných objektů bylo nalezeno celkem 176 ks keramiky, z nichž bylo možné určit 58 jedinců. Veškerá keramika z objektu K501 pochází z vrstvy 105, jedná se o 27 jedinců se 76 ks. V objektu K500 bylo zjištěno 15 jedinců (60 ks) z vrstvy 102 a 16 jedinců (40 ks) z vrstvy 101.

Soubor zlomků keramiky je tvořen výhradně hrncovitými tvary nádob. Tato situace není vzhledem k sídlištnímu charakteru objektů nijak překvapivá. Podobná situace panuje také na dalších, nejen sídlištních lokalitách, kde autoři uvádí obsah hrncovitých nádob více jak 95 % veškeré nalezené keramiky. Srovnáním s příklady z širokého okruhu střední Evropy dochází Jiří Macháček k závěru, že se jedná o výrazný nadregionální jev, který zřejmě souvisí s životním stylem lidí raného středověku (srov. Dostál 1966, 80; Macháček 2001, 262; Mazuch 2013, 64).

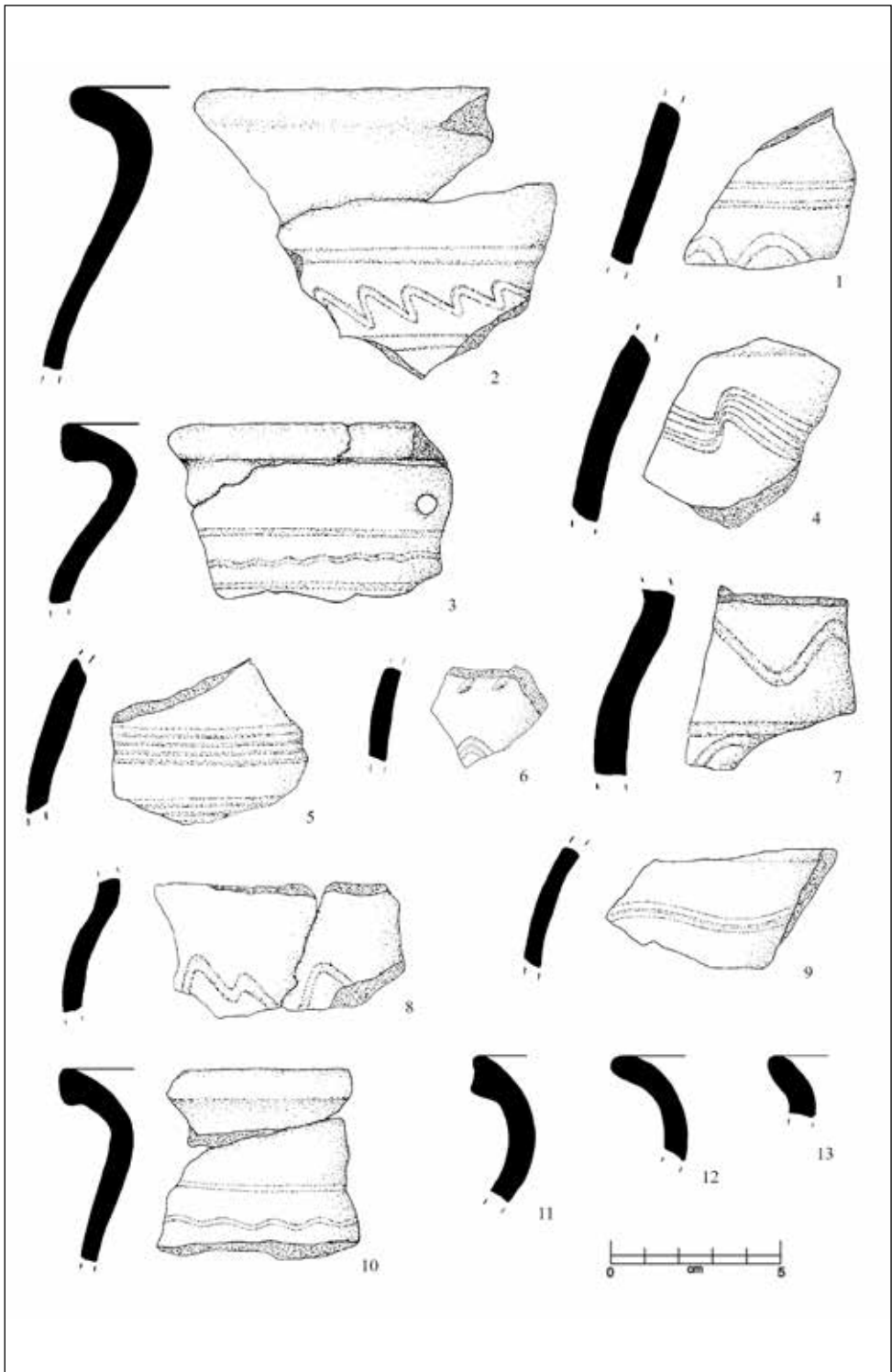
Dochovány jsou převážně zlomky výdutí, v menší míře se však objevují také další části nádob. V souboru nebylo zaznamenáno žádné ucho, což může nasvědčovat tomu, že se jednalo převážně o bezuché nádoby. Přítomnost nádob s uchy však nelze stoprocentně vyloučit. U fragmentů byla sledována jejich plošná velikost, která v naprosté většině případů dosahovala velikosti do 36 cm². Pouze 13 zlomků keramiky dosahovalo velikosti do 81 cm² a ojedinelou záležitostí byl fragment o velikosti do 144 cm². Menších zlomků o velikosti do 9 cm² bylo v celém souboru pouze 16. Částečně slepit se podařilo pouze některé fragmenty u 8 jedinců z celého souboru. Velikost fragmentů keramiky společně s některými dalšími znaky může napovídat v otázkách týkajících se depozičních a postdepozičních procesů. Výskyt menších fragmentů keramiky, které nelze slepit do větších kusů, bývá obvykle označován jako terciérní odpad a může být důsledkem rozšlapání keramiky v komunikačním prostoru (Čapek 2010, 24–28).

Co se týče způsobu výroby keramických nádob, lze v napajedelském souboru sledovat zejména kvalitní, silně formující obtáčení¹ nádob vyrobených slepováním válečků s následným využitím rotace hrncířského kruhu k úpravě povrchu nádob a jejímu dotvarování. Stoppy tvarování v ruce byly sledovány pouze u dvou jedinců v celém souboru. U některých fragmentů vyrobených pomocí obtáčení bylo na vnitřní straně možné pozorovat známky po dodatečném vyhlazení povrchu pravděpodobně textilií nebo nějakým jiným nástrojem, které vedly od spodu nahoru.

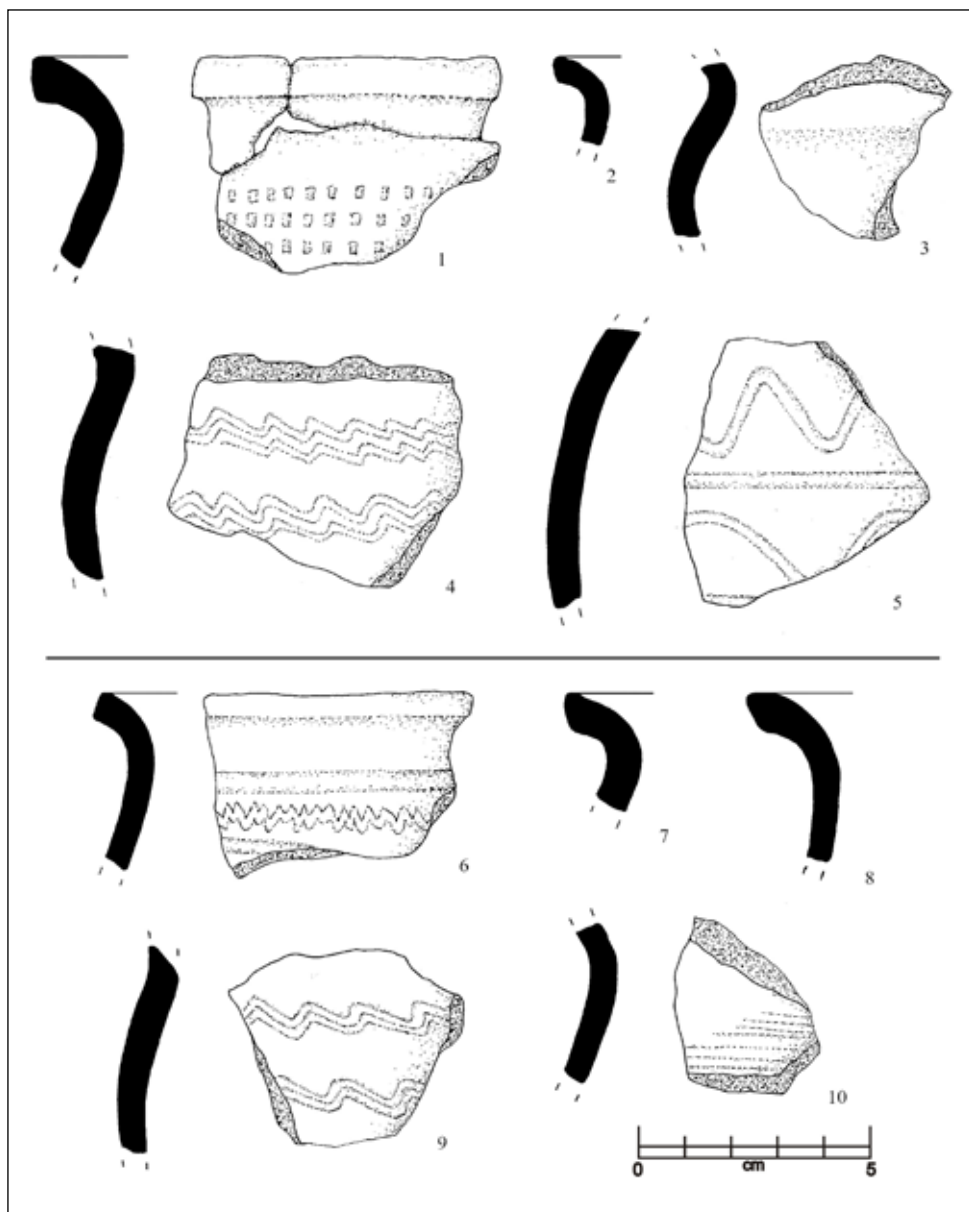
Charakteristika hmoty, z níž byla napajedelská keramika vyráběna, byla sledována na základě několika ukazatelů, mezi něž patří přítomnost příměsí a hrubost ostřiva. V souboru keramiky z Napajedel byla zjištěna pouze příměs slídy, ve většině případů v podobě přirozené příměsi jako součásti písčitého ostřiva. Pouze v objektu K500 bylo u čtyř jedinců patrné větší množství slídy. Celkem bylo slídnaté ostřivo zjištěno u 34 jedinců, což je téměř u 60 % jedinců. Převážná část ostřiva byla určena jako středně hrubá až hrubá. Pouze devět jedinců obsahovalo jemnou příměs ostřiva. Některé zlomky keramiky měly výrazněji pórovitý povrch, což mohlo být způsobeno odlišným druhem ostřiva, které během výpalu vyhořelo.

Obr. 7. Fotografická dokumentace keramických zlomků z jedné nádoby nalezených ve výplních objektů K500 (1) a K502 (2). Foto A. Fojtík.

Obr. 8. Kresebná dokumentace vybraných keramických zlomků. Kresba L. Bartíková.

Obr. 9. Kresebná dokumentace vybraných keramických zlomků. Kresba L. Bartíková.

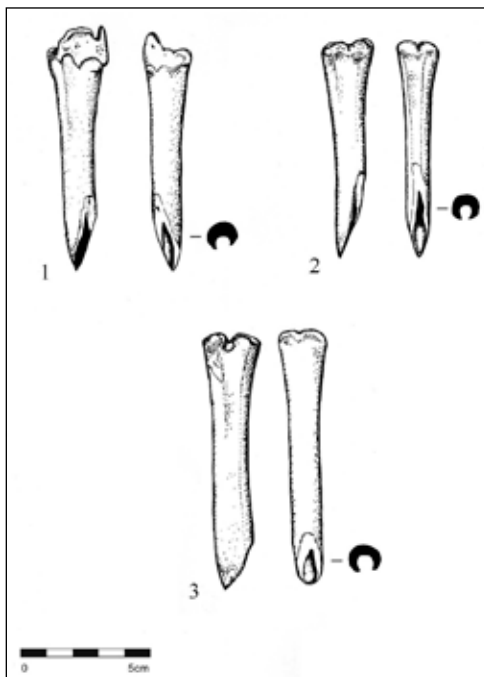
Důležitou roli v hodnocení středohradištní keramiky zaujímá charakter výpalu a také jeho kvalita, což jsou procesy, které následně ovlivňují také zbarvení keramiky. Výpal keramiky z napajedelského souboru probíhal ve většině případů v oxidační atmosféře, která se na keramice projevila okrovými, oranžovými, oranžovošedými, hnědými a hnědočervenými odstíny na povrchu nádob. Téměř u poloviny fragmentů je možné pozorovat černou nebo tmavě šedou barvu jádra způsobenou špatnou kvalitou výpalu, kdy ve hmotě zůstává zbytek organického materiálu. Rozdílná barva a skvrny na povrchu nádob svědčí spíše o krátkodobých procesech při výpalu, jakým je třeba kolísání atmosféry (Macháček 2001, 20–21,

45). Redukční výpal do tmavších odstínů šedé barvy byl zjištěn pouze u čtyř jedinců, přičemž tři z nich pochází z objektu K500. Horší kvalita výpalu nasvědčuje rovněž menší tvrdost střeplů.

Výzdoba byla zjištěna u poloviny všech fragmentů v souboru (tab. 1). V objektu K501 je to 13 zdobených a v objektu K500 pak 16 zdobených jedinců (8 jedinců z vrstvy 101 a 8 jedinců z vrstvy 102). Rovněž zastoupení výzdoby vytvořené jednohrotým a hřebenovým nástrojem je vyrovnané. Co se týče motivů výzdoby,² tak nejpočetnějším typem je motiv F3 – vlnovky mezi rýhami (celkem 5 jedinců; obr. 8: 1, 2, 3, 10) a dále pak motiv C5 – hřebenové pásy nad hřebenovými vlnicemi (4 jedinci; obr. 8: 9) a F4 – kombinace vlnovek a rýh (4 jedinci; obr. 8: 7; obr. 9: 5, 6). V menším počtu se objevují motivy A1 – hřebenový pás (3 jedinci; obr. 9: 10), A2 – hřebenové pásy vedle sebe (3 jedinci; obr. 8: 5), B2 – hřebenové vlnice vedle sebe (3 jedinci; obr. 9: 4, 9) a D2 – rýhy (2 jedinci). Ojedinělými kusy jsou pak zastoupeny motivy B1 – hřebenová vlnice (1 jedinec; obr. 8: 4), E1 – vlnovka (1 jedinec), F1 – vlnovka nad rýhami (1 jedinec; obr. 8: 8), H1 – hřebenové vpichy (1 jedinec; obr. 9: 1) a I4 – záseky s rýhami a vlnkami (1 jedinec; obr. 8: 6). Vlnice a vlnovky byly ve většině případů symetrické, nízké a úzké a úzké byly také zpravidla rýhy. Skloněné nebo nepravidelné vlnice se objevily jen v ojedinělých případech.

Okraje nádob byly zjištěny u 10 jedinců, přičemž nejpočetněji jsou zastoupeny typy okraje A – zaoblené (3 jedinci, K501; obr. 8: 2, 12, 13) a B1 – seříznuté válcovitě (3 jedinci, K501 – 1 jedinec, K500 – 2 jedinci; obr. 8: 10, obr. 9: 6). Dále se objevují okraje typu B2 – seříznuté kuželovitě s vytaženou spodní hranou (2 jedinci, K501; obr. 8: 3, 11) a C1 – seříznuté nálevkovitě (2 jedinci, K500; obr. 9: 7, 8).

Síla stěny nádob se pohybuje většinou v rozmezí 6–9 mm, ale výjimkou nejsou ani nádoby se silou stěny 5 mm nebo naopak 10–12 mm. Průměr nádob s dochovaným okrajem se pohyboval v rozmezí 160–260 mm, přičemž nejčastěji byl zastoupen průměr 180 mm

Obr. 10. Kresebná dokumentace kostěné industrie. Kresba R. Přehnalová; upraveno dle: Fojtík – Popelka 2016.

Obr. 11. Fotografická dokumentace přeslepu (1) a kamenného brousku (2). Foto A. Fojtík.

a 200 mm. Dvěma ojedinělými kusy byly zastoupeny menší nádoby s okrajem o průměru 110 mm. Průměr dochovaných den se pak pohyboval v rozmezí 80–130 mm.

Pouze ojediněle byly pozorovány stopy používání nádob, a to konkrétně silnější začouzení na vnějším povrchu, které svědčí o využívání nádoby na otevřeném ohni a v jednom případě se dochoval na zlomku nádoby reparační otvor (obr. 8: 3).

Soubor keramiky z Napajedel lze i přes některé odchylky přiřadit k tzv. pomoravskému okruhu velkomoravské keramiky, za jehož charakteristické rysy je považováno písčité ostřívo, často s částicemi železa, nádoby vejčitého nebo soudkovitého tvaru se seříznutými okraji a jednoduchou výzdobou, většinou jednohrotými nástroji, případně i hřebenovými nástroji. Výzdobné motivy jsou převážně tvořeny kombinacemi jednoduchých vlnovek a rýh na výdutích a poměrně běžné jsou také jednotlivé obvodové pásy. Další typy výzdoby se na pomoravské keramice objevují spíše ojediněle. Dalším znakem je také relativně vysoká technologická úroveň zahrnující silně formující obtáčení nádob a poměrně kvalitní výpal do šedých a hnědočervených odstínů (Galuška 1994, 240; Valášková 2010, 30). Centrální oblast pomoravského okruhu tvoří staroměstská aglomerace a její blízké okolí. Keramika pomoravského okruhu však zasahuje i širší oblast středního Pomoraví, jehož přirozenou hranici tvoří na jihu a jihovýchodě Bílé Karpaty, na jihozápadě Bzenecká Doubrava a na západě pak Žďánický les. Na severu okruh zasahuje až do oblasti mezi Přerovem a Kroměříží (Poulik 1948, obr. 21, 34; Hrubý 1965, 290, 297; Valášková 2010, 39–40; Staňa 1994, 274–277).

Odchylky od charakteristických znaků pomoravské keramiky projevující se vyšším zastoupením hřebenové výzdoby nebo horší kvalitou výpalu byly zjištěny také na některých dalších sídlištních lokalitách, jako je Modrá u Velehradu nebo Ostrožská Nová Ves – Oráčiny. Možnou příčinou by mohla být déle přetrvávající tradice ze staršího (starohradištního) období (Valášková 2010, 66–70, 72–83).

Dosavadní znalosti o pomoravské keramice jsou založeny především na nálezech z pohřebišť.³ Získaný soubor, přestože nepříliš početný, je tak cenným rozšířením pramenné základny pro další studium velkomoravské sídlištní keramiky.

4.2. Kostěná industrie

Z výplně objektu K501 pochází soubor tří zahrocených předmětů vyrobených z dutých kostí. Jedná se o nástroje, které byly vyrobeny z dlouhých kostí menších býložravců (koza/ovce), jejichž horní část je svým přirozeným tvarem uzpůsobena k uchopení nástroje do dlaně ruky. Spodní část je u dvou jedinců zbrušena do ostrého hrotu, zatímco u posledního tvaru je spodní část odlomena, přičemž nenese stopy po dalším používání či následné opravy. U posledně jmenovaného tvaru není možné jednoznačně určit, zda k jeho zlomení došlo během používání či až v průběhu depozičních procesů. Co se týče povrchu zahrocené části, je hlazený až mírně leštěný. Na základě tvaru lze nástroje označit jako tzv. proplétáče (obr. 10). Jedná se o typický sídlištní nález slovanských lokalit, přičemž se jejich výskyt začíná objevovat na konci 9. století a pokračuje pak až do století 11., lokálně až 12. (Hrubý 1956, 144). V minulosti bylo vysloveno několik názorů na funkci těchto nástrojů (souhrnně Hrubý 1956, 144–145). Na základě hladkého až mírně lesklého povrchu lze patrně vyloučit jejich použití jako hrncířských rydel, protože v tomto případě by došlo k jejich obroušení a nezískaly by svůj lesk. Na základě jejich povrchu je tedy možné předpokládat, že sloužily k propichování kůží a kožešin, případně látek. Ovšem na posledně jmenovaný materiál jsou jejich hroty příliš hrubé (Hrubý 1956, 144). Zajímavá interpretace, která se opírá o etnologické analogie, přisuzuje proplétáčům funkci při výrobě lýčené obuvi, jejíž výroba vzhledem k jejich nízké životnosti byla patrně podomácká.

Obj	Kont	Umístění	Motiv	Typ vlnice/vlnovky	Typ rýhy	Jdnc	Celkem
K 501		-	bez výzdoby	-	-		14
		plece, výduť	A2 - hřebenové pásy vedle sebe	-	úzká, hustá	2	
			B1 - hřebenová vlnice	1. skloněná, 2. nízká, 3. hustá, 4. úzká	-	1	
			B2 - hřebenové vlnice vedle sebe	1. symetrická, 2 nízká, 4. úzká	-	1	
			C5 - hřebenové pásy nad hřebenovými vlnicemi	1. symetrická, 2 nízká, 4. úzká	úzká	1	
			F1 - vlnovka nad rýhami	1. nepravdivelná, 2. nízká, 3. hustá, 4. úzká	úzká	1	
	105	plece	F3 - vlnovky mezi rýhami	1. symetrická, 2. nízká, 3. hustá, 4. úzká	úzká	2	13
			F4 - kombinace vlnovek a rýh	1. skloněná, 2. středně vysoká, 3. hustá	úzká	1	
			I4 - záseky s rýhami a vlnovkami	1. symetrická, 2. vysoká, 4. úzká	úzká	1	
				1. symetrická, 2. vysoká, 4. úzká	úzká, hustá	1	
	102	-	Bez výzdoby	-	-	7	15
	101	-	Bez výzdoby	-	-	8	
	102	výduť	A1 - hřebenový pás	-	úzké husté	1	
	101	plece, výduť	A2 - hřebenové pásy vedle sebe	-	úzká, hustá	2	
102	plece	B2 - hřebenové vlnice vedle sebe	1. skloněná, 2. hustá, 4. nízká	úzké, husté	1		
101	plece		1. skloněná, 2. hustá, 4. nízká	-	1		
101	výduť		1. pravdivelná, 2. vysoká, 3. středně hustá, 4. široká	široké, husté	1		
101	výduť		1. pravdivelná, 2. nízká, 3. hustá, 4. úzká	úzká, hustá	1	16	
101	plece		1. pravdivelná, 2. nízká, 3. řídká, 4. úzká	úzké, husté	1		
102	výduť	D2 - rýhy	-	úzká	2		
102	výduť	E1 - vlnovka	1. nepravdivelná, 2. vysoká, 3. středně hustá, 4. úzká	-	1		
102	výduť		1. pravdivelná, 2. vysoká, 3. středně hustá, 4. široká	úzká	1		
101	výduť		1. pravdivelná, 2. nízká, 3. hustá, 4. úzká	úzká	1		
101	plece		1. nepravdivelná, 2. nízká, 3. hustá, 4. úzká	úzká	1		
102	plece	H1 - hřebenové vpichy	-	-	1		

Tab. 1. Výzdoba keramických nádob.

4.3. Mazanice

Většina získané mazanice je amorfni bez stop po konstrukcích. Přestože v objektu K500 byla vrstva kont. 102 výrazně promísená drobtý mazanice, tak z její výplně se zachovalo pouze pět kusů, zbylá část byla tvořena pouze malými rozpadavými jedinci. Z objektu K501 pochází celkem 16 kusů mazanice. Jak naznačuje výše uvedená charakteristika souboru, je jeho interpretační potenciál mizivý a dokládá nám pouze existenci blíže nespecifikovaných konstrukcí.

4.4. Zvířecí kosti

Soubor zvířecích kostí je tvořen převážně menšími zlomky dutých kostí a lebek zvířat. Nejpočetnější soubor pochází z objektu K500, kdy ve svrchní uloženině bylo přítomno 8 druhově blíže neurčitelných zlomků a ve spodním kontextu 44 kusů. Hlavně na základě čelistí a zubů je možné druhově určit prase a kozu/ovci. Z výplně objektu K501 bylo získáno 40 zlomků kostí, přičemž se podařilo identifikovat prase, tura a blíže neurčeného velkého býložravce. Výše uvedené druhy domácích zvířat byly běžně chovány na raně středověkých sídlištích, přičemž se lišil jejich význam, který se projevil v jejich nestejném početním zastoupení (Beranová 1980, 227). Získaný nepočetný soubor zvířecích kostí neumožňuje sledovat poměr zastoupení jednotlivých druhů.

4.5. Ostatní nálezy

Z výplně objektu K501 pochází plochý jemnozrný pískovec (obr. 11: 2), jehož širší část je prokazatelně zbroušena. Předmět můžeme interpretovat obecně jako brousek. Poslední předmět představuje ze střepu vyrobené keramické kolečko (obr. 11: 1). U tohoto předmětu lze předpokládat, že se jedná o přeslen. Tímto způsobem vyrobené tvary představují jednu z více variant raně středověkých přeslenů (Březinová 1997, 130–131).

5. Napajedla v raném středověku

Přestože Napajedla a jejich okolí lze považovat za prostor bohatý na archeologické nálezy, doklady raně středověkého osídlení jsou skrovné. Ze starších nálezů máme k dispozici pouze nevýrazné soubory datované do velkomoravského či obecně raně středověkého období, které pochází z tratí „Pod Dubovou“ a „Šibinky“ (Stuchlík 1998, 72).

6. Závěr

V průběhu výzkumu byla zachycena část nově objeveného středohradištního sídliště, ležícího v blízkosti (na břehu) dnes již zaniklé lokální vodoteče. Prozkoumané archeologické objekty představovaly dvě zahloubené sídlištní jámy (K500, K501). Z funkčního hlediska lze velmi těžce interpretovat tyto rozměrově nevýrazné archeologické objekty, v jejichž blízkosti se patrně nacházela kamenná pec, jejíž destrukce byla přítomna ve výplni objektu K500, kde se vázala hlavně na spodní uloženinu, jejíž vznik byl na základě jejího charakteru pravděpodobně jednorázový. Z hlediska doby zániku objektů je zajímavý nález keramických zlomků jedné nádoby, které byly přítomny v obou jámách. Ze spodní uloženiny objektu K500 byl získán jeden keramický střep, který svou výzdobou, těstem a výpalem odpovídal souboru 19 zlomků z výplně K501. Na základě této skutečnosti lze předpokládat, že zánik funkce

objektů (a snad i kamenné pece) mohl být současný či časově nepříliš vzdálený. Na základě výše popsaných skutečností a také relativně malé vzdálenosti mezi objekty (cca 0,8 m) je možné, že obě jámy byly součástí jedné rozměrnější nadzemní stavby, jejíž kůlovou konstrukcí se nepodařilo v průběhu výzkumu zachytit. Právě nadzemní konstrukce do jisté míry dokládá soubor amorfní mazanice.

Získaný keramický soubor je možné přiřadit k tzv. pomoravskému okruhu velkomoravské keramiky, který se váže na staroměstskou aglomeraci a její okolí. Vzhledem k relativně malé vzdálenosti od této oblasti přítomnost této keramiky je očekávatelná a doplňuje její poznání o šíření do oblasti Kroměřížska a Podřevnicka. Jistou představu o životě na sídlišti přináší nálezy zvířecích kostí, díky kterým lze říci, že na něm probíhal chov tura, prasat a kozí/ovcí, přičemž není možné učinit závěry o množstevním zastoupení jednotlivých druhů. Na podomáckou výrobu upozorňují dva druhy artefaktů, které byly získány z výplně objektu K501. Prvním je plochý, nepravidelně kruhový přeslen, k jehož výrobě bylo použito keramického střepu. Nálezem je tedy doloženo zhotovování příze na sídlišti. Druhým artefaktem je tzv. proplétač, který byl získán ve třech exemplářích. Tento nástroj by snad mohl souviset se zpracováním kůží či kožešin, ovšem jako zajímavý se jeví také názor, že mohl být využíván při výrobě lýčené obuvi.

Jelikož byl záchranný archeologický výzkum prostorově omezen, není možné se blíže vyjádřit k rozsahu a struktuře daného sídliště a stejně tak málo početný soubor nálezů neumožňuje učinit hlubší závěry. Přesto přinesl několik poznatků o jeho materiální náplni, podomácké výrobě, zemědělské produkci a také doplnil doposud známou strukturu osídlení v regionu. Předkládaný příspěvek si neklade za cíl vytvořit práci hlubšího syntetizujícího charakteru, jeho snahou je prezentace poznatků získaných při vyhodnocení sídliště a jeho materiální náplně a díky tomu rozšířit pramennou základnu v oblasti, ze které je obecně málo publikovaných lokalit. Zveřejněné poznatky by mohly v budoucnu posloužit k hlubšímu poznání struktury a charakteru osídlení v okolí Napajedelské brány a Podřevnicka.

Poznámky:

- 1 Jiří Macháček pod vlivem polských autorů rozlišuje několik hlavních postupů při výrobě nádob, mezi něž patří hnětení válečků bez využití rotace a obtáčení nádob vyrobených z válečků za pomoci rotace. U obtáčení pak dále odlišuje obtáčení slabě formující, které mohlo být realizované jen na otočné podložce, a obtáčení silně formující s využitím hrnčířského kruhu, kdy dochází na rozdíl od předchozího způsobu k přesunu hmoty ve stěně nádoby (Macháček 2001, 22).
- 2 Typologie výzdoby převzata z deskriptivního systému Jiřího Macháčka (2001, 45–47).
- 3 Lucie Valášková (2010, 41–44, 54–100) shromáždila celkem 66 lokalit s předpokládaným výskytem keramiky náležící pomoravskému okruhu. Díky reviznímu zpracování nálezů byl výskyt pomoravské keramiky potvrzen u 24 lokalit, z nichž pouze ve 3 případech se jednalo o sídliště.

Prameny:

F o j t í k, Adam a P o p e l k a, Miroslav, 2016. NAPAJEDLA 2016. „Díly za humny“. Terénní úpravy vk. ú. Napajedla, parc. č. 7767. *Rukopis nálezové zprávy č. j. 127/16 uložený v archivu Ústavu archeologické památkové péče Brno, v.v.i.*

Literatura:

- B e r a n o v á, Magdalena, 1980. *Zemědělství starých Slovanů*. Praha: Academia. 395 s.
- B ř e z i n o v á, Helena, 1997. Doklady textilní výroby v 6.–12. století na území Čech, Moravy a Slovenska. *Památky archeologické* 88-2, 124–179.
- Č a p e k, Ladislav, 2010. *Depoziční a postdepoziční procesy středověké keramiky na parcelách v Českých Budějovicích: (případová studie z domu čp. 16): keramika, kvantifikace, statistika, chronologie*. Plzeň: Petr Mikota. 189 s.
- D e m e k, Jaromír a M a c k o v č i n, Peter, eds. 2006. *Zeměpisný lexikon ČR. Hory a nížiny*. Brno: AOPK ČR. 580 s.
- D o s t á l, Bořivoj, 1966. *Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě*. Praha: Academia. 295 s.
- F o j t í k, Adam a P o p e l k a, Miroslav, 2017. Napajedla (okr. Zlín). „Díly za humny“, parc. č. 7767. *Přehled výzkumů* 58-2, 226–227.
- G a l u š k a, Luděk, 1994. The Development of Slavonic Pottery in the Staré Město Region from the End of the 8th up to the Middle of the 10th Centuries. In: Staňa, Čeněk, ed. *Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11 Jahrhundert: Kolloquium Mikulčice 25.–27. Mai 1993*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky, 233–242. Internationale Tagungen in Mikulčice; Band 1.
- H r u b ý, Vilém, 1957. Slovanské kostěné předměty a jejich výroba na Moravě. *Památky archeologické* 48, 118–217.
- H r u b ý, Vilém, 1965. *Staré Město – Velkomoravský Velehrad*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 467 s.
- J a n d á k, Jiří, P r a x, Alois a P o k o r n ý, Eduard, 2007. *Půdoznalství*. V Brně: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita. 143 s.
- M a c h á č e k, Jiří, 2001. *Studie k velkomoravské keramice: metody, analýzy a syntézy, modely*. Brno: Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně. 298 s.
- M a z u c h, Marian, 2013. *Velkomoravské keramické okruhy a tzv. mladší velkomoravský horizont v Mikulčicích*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky. 180 s.
- P o u l í k, Josef, 1948. *Staroslovanská Morava*. Praha: Státní archeologický ústav. 215 s.
- S t a ň a, Čeněk, 1994. Die Entwicklung der Keramik vom 8. bis zur Mitte des 11. Jahrhunderts in Mittelmähren. In: Staňa, Čeněk, ed. *Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11 Jahrhundert: Kolloquium Mikulčice 25.–27. Mai 1993*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky, 287–294. Internationale Tagungen in Mikulčice; Band 1.
- S t u c h l í k, Stanislav, 1998. Osídlení Napajedelska v pravěku. In: Cekota, Vojtěch et al. *Napajedla: příroda, dějiny, kultura*. Napajedla: Město Napajedla, 58–74.
- V a l á š k o v á, Lucie, 2010. *Raně středověká keramická produkce staroměstsko-uherskohradištské aglomerace a její územní rozšíření*. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie.

Mgr. Lenka B a r t í k o v á (n. 1989), archeoložka v Muzeu Kroměřížska. Ve svém odborném zájmu se zaměřuje na období vrcholného středověku, zejména na problematiku keramické produkce a technologií její výroby. Je doktorandkou na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

Mgr. Adam F o j t í k (n. 1986), pracovník Ústavu archeologické památkové péče Brno, v.v.i. Ve svém oboru se zabývá především regionální archeologií východní Moravy, starší dobou bronzovou, vrcholným středověkem, využitím geografických informačních systémů v archeologii a archeobotanikou.

Mgr. Miroslav P o p e l k a (n. 1985), od roku 2014 pracuje jako vedoucí detašovaného pracoviště Ústavu archeologické památkové péče Brno, v.v.i pro východní Moravu. Hlavní oblastí zájmu je především období mladší doby železné, ale také dosud stále kontroverzní téma využití detektorů kovů v archeologické praxi a mino ni.

Early Medieval Settlement at the locality Napajedla “Dily za humny”

A b s t r a c t

A preservation archaeological research discovered a part of early medieval settlement (two countersunk settlement objects). The settlement itself was probably oriented to now already perished local watercourse, which was proved by means of test pits. Besides the ceramic material, several bone spinners and spinning whorls which prove home-made provenience were discovered. As for the animals kept a pig, a cattle and a goat/a sheep could be identified.

Key words: early Medieval Times, middle castle-period / Great Moravian Empire period, Moravian type, settlement, preservation archaeological research

Frühmittelalterliche Siedlung in der Flur Napajedla „Dily za humny“

Z u s a m m e n f a s s u n g

Durch eine Rettungsgrabung wurde ein Teil einer frühmittelalterlichen Siedlung (zwei eingetiefte Siedlungsobjekte) erfasst. Die Siedlung selbst ist offenbar an einem heute bereits nicht mehr vorhandenen Wasserlauf orientiert, der mit Hilfe von Sonden ermittelt wurde. Die gewonnenen Keramikfunde können dem sog. Marchtal-Typ der Mährerreich-Keramik zugeordnet werden. Außer Keramikmaterial wurden mehrere durchbrochene knöcherne Gegenstände und ein Knochenquirl gefunden, die eine Heimfertigung belegen. An gehaltenen Tierarten konnten Schwein, Hausrind und Ziege/Schaf bestimmt werden.

Stichwörter: Frühmittelalter, mittlere Wallburgzeit/Zeit des Mährerreichs, Marchtal-Typ, Siedlung, Rettungsgrabung